

Ting og konfliktløsning i vikingtidas Norge

ANNE IRENE RIISØY

The assembly was a place where legal cases were solved, but also where various issues with relevance for the whole community were discussed. In this paper I have explored the assembly as an arena for conflict resolution in Viking Age Norway, and a search through the family sagas and *Heimskringla* has brought to light some relevant examples, most of which have survived from the late Viking Age. One area of conflict stands out. The confrontations between the conversion kings and the adherents of the pagan faith often took place at assemblies. Otherwise, conflicts following in the wake of disagreements over inheritance, manslaughter, theft, and seduction or rape of women were also debated at the assemblies. I have explored who was involved and how the conflicts were solved, and I have concluded that the sources suggest that the conflicts taking place at assemblies reflect a late Viking Age reality.

Innledning

Tinget var en offentlig arena for lovgivning, jurisdiksjonsutøvelse og konfliktløsning. Viktige politiske spørsmål ble også drøftet der, og tinget hadde strukturer som skulle hindre enkeltpersoner (særlig konger) i å akkumulere for mye makt. Det fantes ting på ulike nivå; for eksempel Gulatinget og Frostatinget som dekket større regioner, deretter fylkesting og bygdeting. De mindre bygdetingene var såkalte *allmannating* for alle frie mennesker, mens de større tingene gjerne var representasjonsting. Noen ting ble sammenkalt ad hoc, i kjølvannet av spesielle hendelser som drap, mens andre ble holdt til bestemte tider.

I de senere år har selve tingstedet vært gjenstand for interesse, men det har vært mindre fokus på de konfliktene som ble ført på norske ting. En konflikt oppstår på grunn av uenigheter mellom enkeltindivider, eventuelt grupperinger eller kongen selv, der den krenkede part agerer for å få sin lovmessige rett. Konflikten avsluttes når den får en varig løsning, ved at en av partene vinner, enten ved ordets makt eller ved fysisk makt, eller den blir avgjort ved megling. Det foreligger omfattende forskning på konflikter og konfliktløsning på Island i vikingtid og tidlig middelalder, der særlig Jesse Byock, William Ian Miller og Jón Viðar Sigurðsson har gjort seg nytte

av det rike sagamaterialet om i fristatstida (930–1262/64). Den sistnevnte, som har studert de aller fleste av konfliktene i denne perioden, har kommet frem til at de aller fleste av disse ble avviklet ved hjelp av voldgift. Det er på linje med Ebbe Hertzbergs åpningsord i kapitlet Om søgmaal for thinget: «de gamle ved private rettsmidler søgte at bringe enhver retsstrid til ende, uden at blande det offentlige ind deri» (Jón Viðar Sigurðsson 1999: 160–161; 2013: 123–35; Hertzberg 1874: 187).

Trolig har nok Hertzberg sine ord i behold, at også i Norge ble de fleste konfliktene avgjort utenfor tinget. Det er imidlertid umulig å få kvantifisert denne antagelsen. I motsetning til på Island er det nemlig overlevert svært få skildringer av konflikter som fant sted i Norge. Dette skyldes i hovedsak at vi rett og slett ikke har bevart noe tilsvarende de islandske familiesagaene (*Íslendingasögur*), en kildekategori som vil bli nærmere omtalt i neste avsnitt.

Nr.	Kilde	Kort oppsummert
1.	Harald Hårfagres saga, kap. 13	Harald Hårfagre mot «bøndene» i Viken, som skal ha støttet en svensk konge.
2.	Harald Hårfagres saga, kap. 24	Gange-Rolf herjet i Viken, Harald Hårfagre lyste ham fredløs på tinget, Hild, Rolfs mor, ba forgieves om fred.
3.	<i>Egils saga</i> , flere kap.	Egil Skallagrimsson fremmet arvekrav på Gulatinget.
4.	Flere sagaer	Kong Sigurd Sleva voldtok kona til hersen Klypp.
5.	Olav Tryggvasons saga, kap. 62	På et ting i Tønsberg landsforviste kongen alle som drev med galdrer, trolldom og seid.
6.	<i>Grettis saga</i> , kap. 23, 24	Grette ble overfalt, og gjengjeldte med drap.
7.	Færøyinga saga, kap. 14–16	Torkjell på kvinnerov, drepte kvinns far og ble dømt fredløs på et ting på Opplandene, men fikk til slutt fred og landsvist på Frostatinget.
8.	Færøyinga saga, Olav den helliges saga, kap. 135	Færøyinger var involvert i drap. Kongen kom til tinget, tilbød den antatt skyldige å bære jern, men den mistenkte stakk av til Færøyene.
9.	Olav den helliges saga, kap. 138	Stein Skaptesson drepte kongens mann, kongen lyste Stein fredløs på et ting.
10.	Olav den helliges saga, kap. 139	Drap og ran begått av Tore Hund.
11.	Olav den helliges saga, kap. 163–164	Kongens årmann på Hedmark, Bjørn, kalte til ting og beskyldte folk i skogsbygdene (feilaktig) for tjuveri.
12.	<i>Heimskringla</i> og flere andre sagaer	Kristningskongene og motstandere, over hele landet.

Tabell 1: Tabellen viser en oversikt over samtlige beskrivelser av konflikter der handlingen er lagt til norske ting i vikingtiden, frem til 1066, i familiesagaene og *Heimskringla*.

Et søk gjennom samtlige familiesagaer og *Heimskringla*, som er Snorre Sturlusons verk om de gamle norske kongene, har avdekket noen få konflikter der handlingen er lagt til norske ting i vikingtida (tabell 1). Jeg har satt sluttstrek ved året 1066, da Olav Kyrre, angivelig en fämælt konge «og ingen taler på tingene», tok over kongemakten (Olav Kyrres saga, *Heimskringla*). Konflikter som fant sted da kristningskongene brukte tingene for å fremme den nye troen, peker seg ut både i antall og kvalitet (relativt inngående skildring), og de er derfor aktuelle. Jeg vil også gå nærmere inn på de konfliktene som involverte Egil Skallagrimsson, Sigurd Sleva, Grette og Tore Hund, for her foreligger det såpass fylldige beskrivelser at det er mulig å reise spørsmål om *hvem* som var involvert, *hvordan* konfliktene ble løst samt ta stilling til spørsmål om representativitet. Jeg vil også komme inn på om disse konfliktene kan ha foregått slik de er fremstilt i sagaene.

Kilder og kildekritikk

Lovene regulerer forhold lovgiverne fant problematiske, og de gir informasjon om hvilke konflikter som kunne bringes inn for tinget. *Gulatingsslova* og *Frostatingslova* inneholder bolker med verdslig rett, der eldste overleverte manuskriptfragmenter er fra rundt år 1200, men allerede Olav Haraldsson («den hellige») kan ha fått lovene skrevet ned, den såkalte *Olavsteksten* i kristenretten.³ De eldste lovene inneholder trolig enda eldre rettsregler som ble tradert muntlig. Rune Røsstads filologiske studie på utvalgte lovttekster indikerer at bolkene om mannhelg, arv og tjuveri i *Gulatingsslova* går tilbake til vikingtida. Når Røsstad sammenligner disse bolkene med (i kronologisk orden) *Olavsteksten* og *Magnusteksten* (1160-tallet) i kristenretten, *Gulatingss nye kristenrett* og *Landslova* (1274), finner han at gamle rettsregler i hovedsak har beholdt en eldre utforming over lang tid og gjennom flere avskrifter (Røsstad 1997: 97–98, 110–115). Innholdsmessig har dessuten *Gulatingsslova* og *Frostatingslova* førkristne «germanske» trekk som ikke kan henføres til påvirkning fra kristendom og romerrett. Dette gjelder særlig mannhelgebolkens regler for hvordan personlige krenkelser skulle løses ved betaling av oppreisningsbøter, gjerne i ringer (*baugr* sing.), alternativt hevn (Skre 2017; Riisøy, i trykk). I det følgende vil jeg derfor legge til grunn at deler av *Gulatingsslova* og *Frostatingslova* er relevante når det gjelder rettsforholdene i vikingtida.

Heimskringla, som er den største og viktigste av kongesagaene, og familiesagaene, skildrer noen få konflikter som foregikk på norske ting i vikingtida. Disse sagaene ble riktignok skrevet ned på Island i middelalderen. Imidlertid var nok retts-

³ Rindal (2004: 108–110) argumenterer for skrifffesting på 1020-tallet, noe Helle (2001: 22) er mer skeptisk til.

forholdene i Norge og på Island ganske like i utgangspunktet fordi landnåmstakerne brakte med seg tinginstitusjonen og lover fra Norge.

Det fantes ting på Island som er eldre enn Alltinget, som ble etablert om lag år 930. Det eldste tinget er lokalisert på Krossnes (Tingnes), nær Ellidavatn ved Reykjavik. Her er det funnet rester av 12 tingboder med dateringer fra like etter landnåmet, og ifølge Asle Bruen Olsen kan dette tinget ha blitt etablert etter inspirasjon av det ringforma tunet på Hjelle i Stryn, i det gamle Firdafylket (Olsen 2015: 43–53). De norske ringforma tuna fremstår som hustuffer plassert rundt en sirkulær slette. De var trolig eldre fylkesting som gradvis ble faset ut av en fremvoksende sentraliserende kongemakt, og de siste gikk ut av bruk i Trøndelag på 1000-tallet (Iversen 2017). Islands første landnåmsmann, Ingolf Arnarsson, kom trolig fra Fjaler, en del av Firdafylket, og han bosatte seg nær Reykjavik ca. 870. Det ringforma tunet på Hjelle opphørte om lag år 880, og som Bruen Olsen påpeker, er det grunn til å tro at en mektig mann som Ingolf, hadde vært en aktiv deltager her. Ifølge *Islendingabok*, som ble skrevet av Are fróði («den kloke») ca. 1122–33, ble det eldste islandske tinget etablert av Torstein, Ingolfs sønn, på Kjalarnes nord for Reykjavik. Trolig ble tingorganiseringen som landnåmstakerne var kjent med fra landet de forlot, brukt som modell for etableringen av dette tinget. Kjalarnes er ikke blitt påvist arkeologisk, men det kan ha blitt flytta til Krossnes (Tingnes) ved Ellidavatn på et tidlig tidspunkt (Olsen 2015: 43–53).

Der det var ting, var det også lover. En omdiskutert episode i *Islendingabok* beskriver hvordan Ulfljot en gang på 920-tallet dro til Gulatinget for å lære om lovene der, en lærdom som dannet grunnlag for en oppdatering av islandsk lovgivning og etableringen av Alltinget.⁴ Ifølge Ari var alt land på Island tatt på denne tida. Dermed lå det til rette for flere konflikter knyttet til eiendomsrett, beiteretter og annet, noe som også medførte behov for en ajourført og enhetlig lov. Flere av de ledende landnåmsmennene som bosatte seg på Island, kom fra Gulatingslovas område (på dette tidspunkt trolig Hordaland, Sogn og Fjordane), og derfor var Gulatinget et opplagt sted å dra for å få tilegnet seg juridisk kunnskap. Ulfljot fikk råd av Torleiv Spake, sin morbror, og denne slektstilhørigheten er interessant. I samarbeid med Håkon den gode (ca. 934–961) fikk nemlig Torleiv Spake æren for nyskiping og ajourføring også av norsk lov.⁵ Torleiv Spake var en sønn av den mektige hersen Horda-Kåre, og som jeg vil komme tilbake til nedenfor, i de få episodene som er overlevert om konflikter

⁴ Forskerne er uenige om, og i hvilken grad, denne episoden er historisk troverdig. Her vil jeg nøye meg med å si at jeg er enig med en forsker som Olof Sundqvist 2015: 27–28, 175–176.

⁵ *Heimskringla*, Håkon den godes saga, kap. 11, se også *Ágrip*, 10–11, *Fagrskinna*, 31.

ført på norske ting, er det påfallende hvor ofte Horda-Kåres ætlinger var involvert. Bruen Olsen sannsynliggjør en kobling mellom de norske ringforma tuna, Ingolf med følge, og oppkomsten av det tidligste islandske tinget. Dette eksemplet viser at islandske kilder kan belyse sosial, politisk og juridisk organisering av det forstatlige Norge. Jeg mener det også er forsvarlig å bruke skriftlige kilder forfattet på Island i høymiddelalderen til å belyse konflikter på norske ting i vikingtida.

Flere av konfliktene i sagaene støttes opp av skaldekvad, som ofte er overlevert inne i sagaenes prosatekster. Skaldekvad har generelt høy troverdighet som historiske kilder; de er komponert i en fast metrisk form (som letter bevaringen) av navngitte skalder, til ære for viktige personer.⁶ Gange-Rolfs konflikt med Harald Hårfagre, for eksempel, er dessverre kortfattet beskrevet (nr. 2 i tabellen). Konflikten er imidlertid også overlevert i et kvad komponert av Gange-Rolfs mor Hild rundt år 900, og Hild regnes som en reell historisk person (Straubhaar 2011: 12). Dessuten kunne muntlige tradisjoner holde seg i flere hundre år i konservative og stabile bondemiljø (Hodne 1973). Ulike typer konflikter er flittig omtalt i både familiesagaene, med handling fra sent 800-tall til tidlig 1000-tall, og sturlungesagaene (såkalte samtidssagaer fra perioden 1117–1284). Etter å ha sammenlignet strafferetten i disse to sagasjangerne konkluderte Andreas Heusler med at familiesagaene avspeiler et eldre juridisk stadium (Heusler 1911: 1–18). Nyere forskning støtter Heuslers funn; eksempelvis forekommer motivet egging og hevn i familiesagaene, men nesten ikke i sturlungesagaene, det samme gjelder karakteristikken av den fredløse som *vargr* («fredløs»)⁷. Alt i alt så kan nok kongesagaene og familiesagaene gi et visst innblikk i konflikter som fant sted på norske ting i vikingtida, og jeg vil starte med Egil Skallagrímsson.

Arvetvist på Gulatinget

Egil Skallagrímssons velkjente arvetvist ble ført på Gulatinget på begynnelsen av 930-tallet.⁸ Opptakten startet på en veitsle i Fjordane flere år tidligere. Da fikk Bjørn Brynjólfsson, som stammet fra en mektig herseslekt i Aurland i Sogn, øye på den fagre Tora, søsteren til Tore *herse* (som betegner en leder med en uavhengig og arvelig maktposisjon). Bjørn stakk av med Tora, og paret giftet seg, men datteren Åsgerd kom til verden før de hadde oppnådd forlik med Tore. Åsgerd blir senere gift med Egil, og en dag kom det bud til Island om at hennes far var død. Berg-Onund, ekte-

⁶ Dette er nylig blitt solid underbygget av Myrvoll (2015).

⁷ Ersland 2001. Politiske termer viser samme tendens, se Jón Viðar Sigurðsson 1999: 34–35.

⁸ Aktuelle kapitler i *Soga om Egil*: 32–35, 56–58, 66. Se drøfting Lincoln 1994: 58–64.

mannen til Åsgerds yngre halv søster Gunnhild, hadde tatt over alle Bjørns eiendeler. På vårparten seilte Egil hjem til Berg-Onund i Ask i Hordaland og fremmet arvekrav på vegne av sin kone. Da Berg-Onund nektet å inngå forlik, stevnet Egil ham til Gulatinget for å bli dømt etter lovene der. Kong Eirik blodøks og dronning Gunnhild stilte seg bak Berg-Onund. Egil på sin side fikk støtte av vennen Arinbjørn herse. De personlige nettverkene er komplekse, da Arinbjørn, som var Toras bror og derfor også Åsgerds onkel, samtidig var kong Eiriks fosterbror og lendmann i Fjordane. Partene møtte opp på Gulatinget og gikk dit retten var satt.

Der retten var sett var det ein slett voll, og det var sett ned hasselstenger i ring rundt vollen og spent tau omkring. Det vart kalla veband. Inne i ringen sat dommarane, tolv frå Firdafylket, tolv frå Sygnafylket og tolv frå Hordafylket. Desse tre tylftene av menn skulle dømme i sakene mellom folk. Arinbjørn rådde for kven som var dommarar frå Firdafylke, og Tord frå Aurland for kven som var dommarar frå Sogn. Alle desse heldt i hop (*Soga om Egil*, kap. 57).

Som Knut Helle (2001: 27–37) anfører i *Gulatinget og Gulatingslova*, så virker fremstillingen av det opprinnelige Gulatinget som et felles ting for Hordaland, Sogn og Fjordane troverdig. Rundt år 930 fremstår nemlig Gulen ved utløpet av Sognefjorden som et logisk geografisk midtpunkt. Derimot finner Helle at *Gulatingslova* ikke har spor av en slik domstol som sagaen skildrer, og at rettergangen er oppdiktet. Jeg vil derimot hevde at både domstolen på Gulatinget og rettergangen, slik denne er skildret i *Egils saga*, bærer preg av å være historisk troverdige. En sammenligning med andre kilder støtter denne påstanden.

Ifølge *Egils saga* utpekte altså den ledende høvdingen i hvert fylke hver av de tre tylftene (*tylft* = tolv) som utgjorde domstolen (*dómr*). Det virker ikke urimelig at de viktigste regionale høvdingene, Arinbjørn og Tord, utpekte medlemmer til Gulatingets domstol ca. 930. Trolig avspeiler *Egils saga* et eldre stadium enn *Frostatingslova* (NgL 1: 127, *Tingfarebolken* § 2) og *Landslova* der denne oppgaven var gått over til henholdsvis kongens årmann og (trolig) lagmannen, der sistnevnte i løpet av høymiddelalderen ble kongens representant (Bøe 1965: 180; Tobiassen 1965: 154). En fremvoksende kongemakt fikk mer og mer innflytelse på bekostning av den regionale makteliten, enten disse nå var andre konger, jarler, herser eller goder. Dette reflekteres nok også i *Egils saga*, der herse og lendmann, som hadde fått land og myndighet av kongen, brukes om hverandre.

Gulatingslova har dessverre ikke bevart noen utførlig beskrivelse av lagretten. Landslovas gulatingsversjon, som er basert på den eldre *Gulatingslova*, slår imidlertid

fast at på tingstedet i Gulen skulle lagmannen gjøre vebånd slik at representantene i lagretten, tre tylfter menn, fikk plass innenfor (NgL 2: 14, *Tingfarebolken* § 3). Dette tyder på at lagretten i *Gulatingsslova* hadde samme sammensetning og funksjon som i *Egils saga*.⁹ For øvrig er grupper på tolv, enten det er dommerpanel eller vitner, vanlige både i en norrøn og i en eldre germansk kontekst. Det samme gjelder *Egils sagas* beskrivelse av utformingen av domstolen der dommerne satt; som en sirkel avgrenset av hellige bånd festet på hasselkjemper (Brink 2002; Riisøy 2013). Sammenlignet med arvebolken i *Gulatingsslova*, som altså kan inneholde stoff fra vikingtida, er prosedyren i *Egils saga* gjenkjennelig. Ved uenighet gjøres heimstevning og om dette ikke fører frem, skal saksøkeren stevne til ting (NgL 1: 52–53, § 120). Egil dro hjem til Berg-Onund, men returnerte med uforrettet sak. Følgelig stevnet Egil til Gulatinget, som begge parter aksepterte som rette tingsted.¹⁰ Konflikten hadde koblinger over hele lovområdet; Sogn (Bjørn), Hordaland, (Berg-Onund), og Fjordane (Åsgerds mor Tora). Den rike hersen Bjørn kan også ha etterlatt seg eiendeler i alle disse tre fylkene.

Argumentasjon om arvekrav

På Åsgerds vegne krevde Egil halvparten av arven etter Bjørn, for etter lovens prinsipp arver døtre likt (NgL 1: 54, § 128). Egil viste til at Åsgerd hadde odelsrett og var av kongsbyrd langt bak i ætta, faktorer som i seg selv kunne styrke arvekrav.¹¹ Åsgerd var imidlertid ikke født i et gyldig ekteskap, og Berg-Onund la vekt på at hennes mor Tora ble hærtatt og gjort til frille uten sine slektingers samtykke. Berg-Onund hevdet derfor at Gunnhild var rett arving fordi Bjørn hadde fått hennes mor Ålov «på lovleg vis», og han krevde at dommerne tildømte ham hele arven. Dette er et viktig poeng, for Toras ekteskap oppfylte verken lovens krav om at nærmeste mannlige slektning skulle feste henne bort (her var enker unntatt) eller giftingsgave (*mundr*), som var et kriterium for barns rettmessige arv (NgL 1, 27–28, § 51). Det er riktignok mye vi ikke vet om førkristen ekteskapsinngåelse, men *mundr*, for eksempel, går tilbake til hedensk tid. Trolig starta kirka arbeidet mot denne skikken allerede under Olav Haraldsson (Taranger 1890: 326–327).

⁹ Hertzberg 1874: 122. Dette stemmer nok også overens med *Frostatingslova*. I den islandske lova *Járnsíða* (1272), som bygger på *Frostatingslova*, besto lagretten av tre tylfter menn. *Járnsíða* (*Hákonarbók*) kap. 3, NgL I: 260. Når det gjelder *Frostatingslova*, så var samtlige representanter på Frostatinget 400 stykker, og herav ble trolig tolv ganger tre utpekt til lagretten som skulle sitte innenfor vebåndene, F I 2, NgL I: 127, se også Hagland & Sandnes, *Frostatingslova*, xxvii–xxviii, 218 merknad.

¹⁰ Rett tingsted, eller ei, kunne påvirke utfallet av en konflikt; se Bagge 2010: 184–186.

¹¹ Brink 2002: 103. Også gravhauger legitimerte odal: Se Iversen 2008: 66–71.

Gulatingsslova åpner imidlertid for å sikre uektefødte, for dersom nærmeste arving samtykker, kan frender «leida i ætt og gjera rettkomen til arv».¹² I denne viktige fasen kom Arinbjørn på banen. Han hadde tolv vitner på «at det vart fastsett i forliket mellom Tore, faren min, og Bjørn Hold, at Åsgerd, dotter av Bjørn og Tora, skulle ha arverett etter faren sin», og dommerne ville ta imot ed på dette (*Soga om Egil*, kap. 57). Dermed så det straks bedre ut for Egil, for om det ikke ble ført motvitne, hadde saksøkeren rett på arven (*NgL* 1: 53–54, § 124). Som Bruce Lincoln (1994: 65–66) påpeker; nå hadde Arinbjørn trumfkortet. Arinbjørn satt på sin far Tores setegård, og han hadde derfor eksklusiv tilgang til de vitnene som var til stede den gang forliket ble inngått. Berg-Onund ville neppe klare å fremskaffe flere og bedre vitner til støtte for sin side av saken. Kongen forholdt seg nøytral med hensyn til om vitnene skulle få fremsi eden, men dronningen, som uforbeholdent støttet Berg-Onund, gav sine menn ordre om å hindre domsavsigelse. Dette skjedde ved at lagretten ble sprengt; vebåndene ble skåret i stykker, stengene brutt ned og dommerne jaget vekk. Egil fant en ny utvei ved å by Berg-Onund holmgang, men da kongen truet med å kaste seg inn i striden, dro Egil bort fra Gulatinget. I ettertid falt Berg-Onund i kamp med Egil, og Egil dro igjen til Ask. Nok en gang fremmet han forgjeves krav på arven, denne gang overfor Atle, Berg-Onunds bror. Partene ble enige om å møtes på Gulatinget, der Egil utmanet til holmgang. Kort sagt; Egil vant, ofret en okse, tok i besittelse Åsgerds arv etter faren og vendte tilbake til Island påfølgende sommer.

Holmgang: reell prosedyre eller fri fantasi?

Er det i det hele tatt troverdig at denne konflikten ble løst ved å gå holmgang? Helle, som er den siste som har drøfta denne episoden, sluttet seg til Halvdan Kohts argument mot eksistensen av holmgangen: «Det fins ikkje minste merke etter slikt i sjølve lovene, og sann historie veit ingen ting om det» (Koht 1938: 60–63; Helle 2001: 33). Etter min mening har imidlertid *Gulatingsslova* bevart rester av denne prosedyren, for dersom en mann stevner en annen mann til holmgang (*stefnir hanom a hólmi*), og førstnevnte blir skadet, da er han rettsløs i tilfelle den som ble stevnet har vitneførsel (*NgL* 1: 74, § 216). Et minne om holmgangen har også overlevd i et allittererende uttrykk i *Landslova* (som her trolig bygger på *Gulatingsslova*). En setning i arvebolken slår fast at en mann var i stand til å ta vare på sine eiendeler (trolig i betydningen uten verge) så lenge han var «bestfór ok holmfær», altså i stand til å ride en hest og kjempe holmgang (se *holmfær*, i *NgL* 5: 293). Holmgangen i *Egils saga* virker ellers historisk troverdig, for eksempel når det gjelder ofringen av en okse (*blótnaut*).

¹² *NgL* 1: 31, § 58; Robberstad (1969), *Gulatingsslovi*, 84–85. Paragrafen har flere arkaiske trekk som er fjernet i tilsvarende paragraf i *Landslova*, herunder slakting (ofring) av en okse og gjøre sko av oksens fot som arvingen skal stige inn i, jf. Hasund 1942: 71.

Ulike typer kilder viser nemlig at i førkristen tid ble det ofret (særlig hanndyr) i ulike juridiske kontekster (Riisøy 2013).

Avslutningsvis er det verdt å nevne at denne konflikten er tema i flere av Egils skaldekvad, noe som peker mot at denne arvetvisten virkelig fant sted. Ett eksempel er da Egil fremmet saka si til dels i versemål på Gulatinget, riktignok uten at det hjalp:

Ektekona, hærmann,
ho til arv er boren,
eidar retten tryggjer,
ta imot dei, konge.¹³

Egils skaldekvad har overlevd både fordi de hadde stor betydning for hans etterkomere, og fordi de dannet inspirasjon for senere skalders (Townend 2003). Foruten skaldekvad har Egils arvetvist flere elementer som indikerer at en historisk kjerne er bevart, derav plasseringen av Gulatinget som et geografisk midtpunkt i lovområdet. Det samme gjelder beskrivelsen av hvordan den dømmende delen av tingstedet ble avgrenset, utvelgelsen av tre ganger tolv domsmenn og holmgang som avslutning på konflikten. Disse faktorene støttes som vist av kilder utenfor *Egils saga*.

Overgrep mot kvinner og påfølgende drap

Av konflikter som oppsto på grunn av en manns interesse for en vakker kvinne, vil jeg gå nærmere inn på kong Sigurd Slevas (død 964) voldtekt av kona til hersen Klypp, en sønnesønn av den mektige Horda-Kåre. Det som gjør denne konflikten spesiell, er først og fremst at den er omtalt i flere sagaer, og dermed er den ekstra relevant å trekke inn i en diskusjon om sagaenes troverdighet når det gjelder fremstillingen av vikingtida.¹⁴

Sagaene samstemmer i at Klypp drepte kongen, og at Klypp selv ble drept av en av kongens menn. Ellers er det variasjon i fremstillingen av hendelsesforløpet, noe perspektiver fra Bjarne Hodnes studie *Personahistoriske sagn* kan bidra til å forklare. Hodne sammenligner norske etterreformatoriske sagn om vold og drap, som ble innsamlet på 1800- og tidlig 1900-tall, med rettsprotokoller fra seint 1500-tall og 1600-tallet. Saksinnholdet i sagnet er best bevart: først informasjon om hva som hendte, deretter utfallet av hendelsen og delvis motivet for handlingen (Hodne 1973: 182–197).

¹³ Andre halvdel av et vers, *Soga om Egil*, kap. 57.

¹⁴ Konflikten er omtalt i *Heimskringla*, Håkon jarls saga, kap. 9; *Fagerskinna* kap. 14; *Ágrip* kap. 9; *Flateyjarbók 1: Tåtten om Sigurd Sleva*; *The Complete Sagas of Icelanders 3: Sagaen om Tord den harbaldne* kap. 1. Når det gjelder omtale av de ulike kongesagaene, se Jónas Kristjánsson 1997: 147–152.

Dette stemmer med beskrivelsen av konflikten mellom Klypp og kongen i de ulike sagaene. Videre finner Hodne at navnet på den personen som setter handlingen i gang, er mye bedre bevart enn «lidende person». Sammen med stedsnavn svekkes «lidende person» først (ibid.). En slik forklaring passer også på denne konflikten. Både Sigurd Sleva og Klypp er «handlende» hovedpersoner i samtlige fremstillinger. Mannen som drepte Klypp, er derimot mer perifer, og det er uklart hvem han var: Erling gamle (*Heimskringla*, *Ágrip*), Sigurd den gamle (*Fagrskinna*), Ogmund, en sønn av Horda-Kåre (*Tåtten om Sigurd Sleva*), Roald Ogmundsson, sønnesønn av Horda-Kåre (*Sagaen om Tord den harbaldne*).

På hvilken måte tinget var involvert og angivelse av sted, varierer også fra saga til saga. Dette stemmer også med Hodnes observasjon.¹⁵ *Heimskringla* beretter at høsten etter overgrepet dro kongsbrødrene Sigurd og Harald til Voss, der de lyste til ting, men tingalmuen ville drepe dem så de måtte flykte. Det er mulig at Sigurds overgrep mot Klypps kone var det siste i en rekke hendelser som førte til opprør på Vossatinget, for ifølge *Ágrip* var begge kongsbrødrene «valdsmenn og ufredsmenn», men at opprøret var spesielt rettet mot Sigurd. Sigurd kom seg unna Vossatinget, men han ble like etter drept av Klypp på kongsgården Åleksstad¹⁶ (*Heimskringla*, *Ágrip*), på en kongsgård på Opplandene (*Sagaen om Tord den harbaldne*), eller eventuelt på tinget (*Tåtten om Sigurd Sleva*). Ifølge sistnevnte fremstilling hadde kongen sendt Klypp ut på et oppdrag hvorpå han røvet Klypps kone til seg. Da Klypp vendte tilbake, ble det stevnet til ting (ikke navngitt), der Sigurd var til stede sammen med en stor menneskemengde. Klypp visste imidlertid om overgrepet, og da han gikk frem for å tale, slo han kongen i hjel med ei øks som var skjult under kapp. I *Sagaen om Tord den harbaldne* er ennå et ting involvert. Da kong Harald hørte om drapet på sin bror, var han nordpå, der han kalte sammen til ting (ikke navngitt) og lyste Klypps brødre fredløse fordi de hadde vært med på Klypps hevntokt. På grunn av kong Harald og dronning Gunnhilds makt valgte brødrene å dra til Island, og her får altså den ene broren, Tord, sin egen saga.

Hodne konkluderer med at det etterreformatoriske sagnets historiske kjerne stort sett ble gjengitt trofast fra generasjon til generasjon. Hodnes studie er basert på vanlige bønder, men når samfunnets toppelite, som Sigurd Sleva og Klypp, var involvert, vil jeg anta at grunnlaget for bevaring var enda bedre. Sett i lys av Hodnes studie er avstanden i tid fra hendelser i sen vikingtid (som kan sammenlignes med Hodnes rettsprotokoller fra 1500- og 1600-tallet) til høymiddelalderens sagaer (som kan sammenlignes med sagn om vold og drap fra 1800- og tidlig 1900-tall) overkom-

¹⁵ *Fagrskinna*, for eksempel, har en kortfattet fremstilling uten stedsangivelser.

¹⁶ Åleksstad regnes som sikker kongsgård, Iversen 2017: 118–199, 382.

melig med tanke på at både saksinnholdet og hovedpersoner kan være historisk troverdige. Videre stemmer Klyppps hevn med det vi ellers vet om rettsprinsipper i vikingtid, det samme gjelder opprør på tinget og fredløshetsdom (se nærmere nedenfor).

Grette havner i konflikt i Norge

Den neste konflikten jeg vil se nærmere på, omhandler Grette, familiesagaenes notoriske fredløse, som tilbrakte en vinter hos Torkjell, en mektig mann i Hålogaland. Der kom han raskt på kant med Bjørn, en fjern slektning av Torkjell. Bjørn beskyldte Grette for feighet, og det endte med kamp, der Bjørn ble drept. Bjørns bror Hjarrande var hirdmann under Svein jarl (død 1016), og jarlen kalte Grette til seg. Jarlen anbefalte Hjarrande å ta imot oppreisningsbot fordi den var så stor at den ville være til heder for arvingene. Hjarrande avslo fordi han ikke ville «bære sin bror i pengepungen», og han gikk heller til angrep på Grette, noe som ble hans bane (*Grettes saga*, kap. 21–24). Jarlen stevnet til ting dagen etterpå. Grette sa han har sår som kan bevise at han ble angrepet, og lovene gir uttrykk for at sår bærer vitne.¹⁷ Grettes venner gikk i forbønn for ham, og Grette fikk grid, altså midlertidig beskyttelse, til påfølgende vår. Jarlen ville nemlig ikke inngå endelig forlik før Bjørn og Hjarrandes bror Gunnar var til stede, og han stevnet til ting i Tønsberg, der Gunnar oppholdt seg.¹⁸ Historien gjentok seg; Gunnar angrep Grette, men endte selv med å bli drept, og en rasende jarl kalte nok en gang sammen til ting. Grettes støttespillere kom mannsterke til tinget, der de tilbød forlik og bøter mot at Grette fikk grid. Denne gangen nektet imidlertid jarlen å komme Grette i møte, og partene forlot tinget. Konflikten fikk raskt en løsning, riktignok utenfor tinget. Begge parter hadde væpna menn bak seg, og da mange godviljens menn ba om å unngå sammenstøt, fikk Grette fare i fred ut til Island, og jarlen mottok den boten han ønsket.

Tore Hund og Olav Haraldsson

Av de tre bevarte konfliktene (utenom kristninga) som involverte Olav Haraldsson, har vi mest informasjon om konflikten med Tore Hund. Olav Haraldsson sendte sin mann Finn Arneson til Hålogaland for å kreve leidang mot kong Knut, og Finn kalte sammen til ting i Vågan. Da Finn var ferdig med inspisering av våpen og oppbudet, rettet han en tale til Tore Hund, en av de mektigste håløygene. Tore Hund hadde

¹⁷ F.eks. *Gulatingslova*, §§ 181, 184; *Frostatingslova* IV 13, IV 20, NgL I: 66–67, 163–164.

¹⁸ Brendalmo & Molaug 2014: 162. Gården Túnberg går trolig tilbake til 200–300-tallet, og fra andre halvdel av 900-tallet kan det ha foregått utparsellering av grunnen nede ved sjøen. Muligens kan treverk fra et gatedekke dateres til 900-tallet, middelalderens *stræti*.

nylig gjort stor urett både mot kongen og mot brødrene Gunnstein og Karle, begge rike og mektige menn som bodde i Vesterålen. Tore Hund hadde drept Karle, som også var kongens hirdmann, og han hadde stjålet gods fra Gunnsteins skip (*Heimskringla*, Olav den helliges saga: kap. 123, 133, 139).

Denne konflikten kan nok også sees i lys av kampen om makten nord i landet, som på denne tida foregikk mellom kongemakten og håløygene (Falkanger 2007: 28–29). Kongen lovet Gunnstein hjelp til å få oppreising, og Finn Arnason opptrådte på kongens vegne når det gjaldt drapet på Karle og ranet av godset. Rundt seg på tinget så Tore at det sto mange menn i full væpning, og han kjente igjen flere av Karles frender. Følgelig gav Tore håndslag på at Finn skulle få avgjøre saken, og det ble bestemt at Tore umiddelbart skulle betale kongen 10 merker i gull, til Gunnstein og hans slektninger 10 merker i tillegg, og for ran og ødeleggelse av eiendom enda 10 merker. Tore dro frem og tilbake til skipet, der han hver gang lånte småbeløp fra mannskapet, og han betalte tilbake litt etter litt. Denne uthalingstaktikken resulterte i at bare en tredjedel av bota var betalt da tinget tok slutt. Det ble tilsynelatende enighet om at Tore skulle betale det resterende, men senere ble Tore en av lederne av opprøret mot kong Olav, og han ga kongen dødsstøtet på Stiklestad (*Heimskringla*, Olav den helliges saga, kap. 135, 136, 139).

Konfliktløsning ved sex, vold og drap

Jeg vil nå kommentere hvordan konfliktene med Sigurd Sleva og Klypp, Grette og Tore Hund ble løst, og trekke inn de andre sakene der dette er relevant. Gjenlevende kongsbror Harald (i én versjon) stevnet Klypps brødre til ting, der de ble gjort fredløse – *gerr útlagi*. Også Torkjell (nr. 7), som i ungdommen stakk av med datter til en av Opplandskongenes årmen, og som attpåtil drepte årmannen, ble gjort fredløs på et ting på Opplandene. Stein Skaptesson (nr. 9), som også drepte en kongsårman, ble gjort fredløs av Olav Haraldsson på et ting. Fredløshet var en forventet reaksjon ved slike handlinger, og termen *útleigd*, som i norsk rett fra ca. år 900 gradvis erstattet eldre termer som *sekr*, *vargr* og den fredløse som skoggangsmann, ble brukt i alle tre tilfellene (Riisøy 2012). Torkjells fredløshet ble etter en tjue års tid reversert, ikke på det opprinnelige lokale tinget på Opplandene, men på Frostatinget. Det var trolig ikke helt uvanlig at en konflikt som involverte samfunnets øvre sjikt, og med mektige personer som dertil hjalp én eller begge partene, var oppe på flere ting før den fikk en løsning.¹⁹ Grettes konflikt ble løst, riktignok utenfor tinget, av støttespillere som kombinerte megling med makt – i form av væpna styrker. Dette skjedde også i Steins tilfelle (nr. 9), og han fikk først og fremst hjelp av Ragnhild, Erling Skjalgssons datter.

¹⁹ Se *Sigurd Ranessons prosess* fra begynnelsen av 1100-tallet, jf. Bagge 2010: 184–186.

Maktdemonstrasjon i form av mange væpna menn på tinget, måtte til før Tore Hund tilsynelatende føyde seg. Det ble båret våpen på tinget før *Landslova* nedlegger forbud, men våpen var nok før den tid uansett alltid strengt forbudt innenfor lagretten som var avgrenset med vebåndene.²⁰

Ellers viser konfliktene med Grette og Tore Hund at både oppreising til et krenket individ, eller dets arvinger, og bøter til det offentlige, henholdsvis jarlen og kongen, var en mulighet. Et slikt dobbelt oppgjør er en praksis som har røtter langt tilbake i hedensk tid (Riisøy, i trykk). Det er verdt å kommentere at Grettes sak kunne ha fått en løsning allerede etter det første drapet, men her valgte drapsofferets bror å avslå tilbudet om oppreising. Hjarrande ville nemlig ha hevn. Hevn var i mange tilfeller fullt lovlig helt til slutten av 1200-tallet, og spesielt blant samfunnets elite var hevn også forventet.²¹ I disse konfliktene har vi dessverre svært lite informasjon om det som skjedde på tinget, men det lille som er nedtegnet, ser etter min mening ut til å reflektere vikingtidens rettstilstand.

Kristning og konflikter

Kristningskongene Håkon den gode, Olav Tryggvason (995–1000) og Olav Haraldsson (1015–28/30) brukte tingene aktivt for å fremme kristendommen. Dette førte til store konflikter som ble ført på tingene, og noen av de viktigste og mest kjente av disse vil bli omtalt.²²

Håkon fikk en kristen oppfostring ved hoffet til kong Athelstan i Wessex, og han sendte bud på engelske geistlige og bygde noen kirker da han tok over kongemakten.²³ Da Håkon stevnet ting med bøndene i Trøndelag og bød dem kristendommen, ble imidlertid forespørselen henvist til Frostatinget fordi «de ville det skulle komme folk fra alle de fylker som var i Trøndelag, så skulle de svare på denne vanskelige saken» (*Heimskringla*, Håkon den godes saga, kap. 13–15). Kongens ønske om at folk skulle oppgi hedendommen, ble møtt med motstand, og han fikk beskjed om å vise moderasjon eller risikere at en annen ble tatt til konge. Sigurd jarl klarte å roe gemyttene, og tingforsamlingen ga uttrykk for at de bare ville at kongen skulle ofre *til års ok friðar*, «godt år, nytt år, god årsvekst og beskyttelse, fred», og med dette

²⁰ Brink 2002: 90. Brink refererer til Jørn Sandnes, som drøftet dette på et seminar i Trondheim.

²¹ Riisøy, i trykk. Flere paragrafer i *Gulatinglova* og *Frostatinglova* viser at den krenka part ikke bare kan ta hevn under visse forutsetninger, men faktisk oppfordrer til og forventer hevn. F.eks. *Gulatinglova*, § 186, NgL I: 68.

²² Hovedkilden er *Heimskringla*. Jeg gjør et utvalg og derfor er f.eks. konflikten med Dale-Gudbrand, som ble ført på tinget på Hundorp, utelatt, se *Olav den helliges saga*, kap. 111–114.

²³ Birkeli 1960/61: 113–136; Solli 1996: 89–114. *Heimskringla*, Håkon den godes saga, kap. 13.

endte tinget. Om hvorvidt *til árs ok friðar* reflekterer et hedensk samfunnssyn, er om-diskutert, men jeg slutter meg til dem som med Olof Sundqvist argumenterer for å plassere oppkomsten av denne formelen i en hedensk kontekst.²⁴

Også *Fagrskinna* beretter om trøndernes motstand mot Håkons kristningsverk, og på et stort ting på Mære, som for øvrig også var et kultsted av regional betydning, fikk kongen to valg: enten å ofre eller bli drevet fra kongedømmet. Kongens venner overtalte ham til å ofre, slik at tilhengerne av hedendommen ikke skulle holde ham ansvarlig for at loven ble ødelagt.²⁵ Ofring (*blót*) var nødvendig for å opprettholde loven, og fordi kongen sto nærmest gudemaktene, var dette hans oppgave dersom han var til stede. Trusselen om å bli fordrevet fra kongedømmet var nok reell, og som nevnt over, førte Sigurd Slevas voldelige fremferd til opprør på Vossatinget. Folkets opprørsrett mot gjenstridige konger kommer eksplisitt til uttrykk i *Frostatingslova* (NgL 1: 172–173, *Mannhelgebolken* § 50), og Claus Krag (1969) foreslår at akkurat denne bestemmelsen har sitt utspring i ca. år 900, da Harald Hårfagre sørfra og ladejarlene nordfra trengte seg inn i Trøndelag. Tingforsamlinger som holdt herskerne i sjakk, var ellers et felles trekk ved jernalderens nordeuropeiske samfunn (Thurston 2010).

Gunnhildssønnene, som kom til makten etter Håkons død, er ikke omtalt i forbindelse med tvangskristning på tingene, og Håkon jarl, som var *de facto* hersker ca. 970–995, var fiendtlig innstilt til kristendommen. Konfliktene dukker opp igjen for fullt med Olav Tryggvason, som kom østfra og seilte langs kysten for å fremme den nye religionen. Da ætlingene til Horda-Kåre fikk høre om kristningsferden, bestemte de seg for å dra mannsterke til Gulatinget og møte kongen der (*Heimskringla*, Olav Tryggvasons saga, kap. 54, 57–57, 65, 68–69). Olav talte først med høvdingene, og han ba dem ta imot dåpen. Olmod den Gamle, Hordakåredynastiets eldste, svarte at dersom kongen ville tvinge dem til å bryte lovene og kue dem under seg med makt, ville de gjøre motstand. Imidlertid løste det seg da ættas yngste og mest lovende, Erling Skjalgsson, ble gift med en av Olavs søstre. Da kongen deretter satte ting, var Olmod og Erling de første til å tale kongens sak, og det endte med at hele tingallmuen ble døpt. Olav fortsatte deretter nordover kysten fra ting til ting, der han ga folket valget mellom å la seg døpe eller kjempe. Trønderne var spesielt motstridige. *Sagaen om Laksdølene*, for eksempel, forteller at Olav Tryggvason ble møtt av en hær av folk

²⁴ *Sagaen om Laksdølene*: 56–61 (kap. 40), for eksempel, beretter om en hard høst i Trøndelag med mye frost og kulde i starten av Olav Tryggvasons regjeringstid. For hedningene var ikke dette noe å undres over; «Det er gjengjeldelsen for kongens nyordninger og denne nye skikken som har gjort gudene sinte». Formelen *ars oc friðar* ble tatt med videre i en kristen kontekst, og *Gulatingslova* § 1 åpner med at folket skal be til Kristus om *ars oc friðar* (NgL 1: 3).

²⁵ *Fagrskinna*, kap. 9. Betydningen av Mære, se Sundqvist 2007: 510–513.

som bød ham kamp da han kalte til ting i Nidaros ute på Øren for å tale om den nye troen. Kongens overmakt ble imidlertid for stor, og en mengde folk lot seg døpe før tinget ble avsluttet.²⁶ Da kongen lyste til åttefylkesting på Frosta, ble imidlertid tingbudet gjort om til hærpil. Olav skjønte at styrken mot ham ble for stor, så han talte mildt og avtalte å møtes igjen på Mære. Kongen dro til Mære med hele hæren, og da tinget var satt, bød han folket akseptere kristendommen. Olav ble møtt med motkrav om ikke å bryte lovene, og at han skulle blote slik andre konger hadde gjort før ham. Kongen lot som han var villig, men da han drepte tingets talsmann, Jernskjegge, og tok gisler, lot folk seg døpe.

Motstanden mot den nye religionen ser imidlertid ut til å holde seg i Inntrøndelag. Blotinga på Mære fortsatte under Olav Haraldsson, men kongen sørget for at de som sto for blotinga, ble drept, og flere stormenn ble tatt til fange. Da Olav stevnet til ting, lovet folket ham lydighet, og opprør ble unngått (*Heimskringla*, Olav den helliges saga, kap. 107–109).

Kongene brukte tinget til å fremme kristendommen fordi dette var datidas mest offentlige arena. Dersom kongene fikk gjennomslag for sine krav, fikk de samtidig kunngjort at et nytt samfunn var i emning. Også andre steder det er naturlig å sammenligne med, ble tingene brukt i kristningsprosessen, og Alltinget på Island er velkjent i så hensende. I den eldste skriftlige kilden som dokumenterer et ting i Skandinavia, som fant sted på handelsstedet Birka i Mälaren i året 829 eller 830, og igjen et par tiår senere, er konteksten den samme. Misjonæren Ansgars ønske om å få preke kristendommen ble diskutert på tinget (Brink 2002).

Kristningskongene søkte støtte blant lokale høvdinger, trolig i forventning om at da ville «folk flest» lettere følge etter. Fremgangsmåten for øvrig endret seg over tid og bærer preg av økende konfliktnivå. I motsetning til Håkon den gode var nemlig Olavene voldelige, de fremsatte trusler om vold, og de tok gisler. Det er vel mulig at Håkon manglet støtte fra et tilstrekkelig antall høvdinger til å vende kristningsprosjektet sitt i en mer konfronterende retning. Det skal heller ikke utelukkes at Håkon var mer fredelig disponert enn de to sistnevnte, som tross alt hadde herjet som vikinger før de tok over kongemakten.

Høvdingenes motstand mot kristninga hang nok tett sammen med at skifte av religion og endring i politisk samfunnsstruktur gikk hånd i hånd – fra flere guder, gudinner, høvdinger og småkonger til én Gud og én konge (Jón Viðar Sigurðsson 2017). En viktig del av argumentasjonen mot kristninga gikk ut på at en ny religion

²⁶ *Sagaen om Laksdølene*: 56–61, kap. 40. Denne episoden er nok overlevert i denne sagaen fordi Olav Tryggvason innstevnet islendingene som da oppholdt seg i Nidaros, til et eget ting om samme sak, og kongen hadde også gitt islendinger i landet utreiseforbud fordi de ikke ville ta til kristendommen.

ville ødelegge loven, noe som igjen ville føre til at samfunnet gikk i oppløsning. Samme argumentet ble også brukt på Island i ca. år 1000 da hedninger og kristne erklærte seg «ut av lov» med hverandre på Alltinget (*Íslendingabók*, 8–9). Til sammenligning er det også relevant å trekke inn det såkalte Stellinga-opprøret som fant sted i Sachsen på begynnelsen av 840-tallet. Før karolingernes erobring og tvangskristning hadde sakserne en polyteistisk religion, lignende den norrøne, og et politisk system sentrert rundt tingene. På samme måte som i Norge og på Island, viser argumentasjonen under Stellinga-opprøret den tette forbindelsen mellom de hedenske saksernes «religion» og «lov» (Karras 1986). Opprørerne forlangte den samme loven som forfedrene hadde hatt den gang de tilba idoler, og ifølge *Annales Bertiniani* kom keiseren Lothar med innrømmelser. De kunne selv få velge hva de foretrakk, enten skriftfestet lov eller sedvaneloven til de gamle sakserne.²⁷

Alt i alt så er det helt klare paralleller mellom bruken av de norske tingene i kristningsprosessen og konfliktene som da oppsto, og tilsvarende hendelser i sammenlignbare samfunn. Dette bidrar til å styrke den historiske troverdigheten til kongesagaenes fremstilling av denne typen konflikter.

Oppsummering

Sagaenes skildring av de få konfliktene som var oppe på norske ting i vikingtida, virker i hovedtrekk historisk troverdige. Dette gjelder særlig *hvordan* konfliktene ble løst. Det betyr imidlertid ikke at overlevert praksis er representativ, spesielt ikke når det gjelder hvem som var involvert. For eksempel er islendinger fremtredende i familiesagaene, som kongene er det i *Heimskringla*. Eliten i det norrøne samfunnet er alltid hovedaktører, men deres juridiske gjøren og laden er ikke nødvendigvis i ett og alt representative for vanlige folk. Nettopp det at eliten var involvert, økte imidlertid sjansen for at informasjon om konfliktene overlevde til ettertida. Foruten konger er etterkommerne til hersen Horda-Kåre spesielt synlige. Denne ætta er også kjent for å fostre lovkyndige menn som Torleiv Spake og Ulfljot, og god kjennskap til loven er ofte nødvendig med tanke på å finne en fredelig løsning på konflikter. Horda-Kåres sønnesønn Klypp drepte kong Sigurd Sleva, men i dette tilfellet var nok forventningen om hevndrap såpass sterk at en fredelig løsning var utelukket. På Vestlandet sto Hordakåreætta steilt mot kristninga inntil Erling Skjalgsson ble gift med Olav Tryggvasons søster. Neste generasjon fulgte imidlertid opp ættas involvering i konflikter. Erling Skjalgssons datter Ragnhild var den viktigste støttespilleren til islendingen Stein Skaptesson, som drepte kongens årmann (nr. 9), noe

²⁷ *The Annals of St-Bertin*, 51: «the choice between some kind of written law and the customary law of the ancient Saxons, whichever they preferred» (år 841).

som fikk hennes ektemann til å utbasunere at Ragnhild tok for mye etter sin slekt da hun ikke la vekt på kongens ord (*Heimskringla*, Olav den helliges saga, kap. 138).

Andre studier med fokus på Island har vist at de fleste konflikter fikk en løsning utenfor tinget, ofte med meglings. Dette gjaldt nok også for Norge, selv om en mangelfull kildesituasjon gjør det vanskelig å kvantifisere en slik påstand. Tinget hadde imidlertid stor betydning fordi det var et offentlig organ som legitimerende avgjørelser, og trolig i større saker var det ekstra viktig å få tingets støtte. Ellers er det nok av eksempler som viser at også konger var underlagt tinget i vikingtida. Loven var også viktig, men loven kunne være så mangt. Da Egil, for eksempel, ikke fikk gjennomslag for arvekravet ved å prosedere på konas ættetilhørighet og tidligere inngått forlik, tilbød han en alternativ lov, nemlig å gå holmgang. Tingstedet, særlig lagretten, og loven, var også forankret i religionen. Dette fremkommer tydelig i *Egils saga*, der det ble umulig å få avsagt dom når vebåndene ble sprengt, og i kristningskonfliktene i kravet til kongene om å ofre på tinget for å opprettholde loven. Kollingen mellom religionen og det juridiske bidro trolig til at domsavgjørelser, forlik og vedtak på tinget lettere ble respektert.

Bibliografi

KILDER

- ANNALS OF ST-BERTIN*. Overs. Janet L. Nelson. Manchester: Manchester University Press, 1991.
- FAGRSKINNA: A Catalogue of the Kings of Norway*. Overs. Alison Finlay. Leiden/Boston: Brill, 2004.
- FLATEYJARBÓK*. Utg. Sigurdur Nordal. Reykjavik, 1944–1945.
- FROSTATINGSLOVA*, overs. Jan Ragnar Hagland & Jørn Sandnes. Oslo: Samlaget, 1994.
- GRETTES SAGA*. Overs. Kjell Arild Pollestad. I *Íslendingesagaene. Samtlige sagaer og førtini tættar*, bind 2. Reykjavik: Saga, 2014.
- GULATINGSLOVI*. Overs. Knut Robberstad. Oslo: Samlaget, 1969.
- HEIMSKRINGLA. Snorres kongesagaer*. Overs. Anne Holtsmark & Didrik Arup Seip. 2 bind. Oslo: Gyldendal, 1979.
- ÍSLENDINGABÓK. Kristni saga. The Book of Icelanders. The Story of the Conversion*. Overs. Sian Grønlie. London: Viking Society of Northern Research, 2010.
- SAGAEN OM LAKSDØLENE*. Overs. Birgit Nyborg. I *Íslendingesagaene. Samtlige sagaer og førtini tættar*, bind 5. Reykjavik: Saga, 2014.
- SOGA OM EGIL SKALLA-GRIMSSON*. Overs. Erik Simensen. I *Íslendingesagaene. Samt-*

lige sagaer og førtini tatter, bind 1. Reykjavík: Saga, 2014.

SOGA OM FÆRØYINGANE. Overs. Jakob Fjalestad. Oslo: Samlaget, 1964.

ÅGRIP: ei liti norsk kongesoge. Overs. Gustav Indrebø. Oslo: Samlaget, 1936.

SEKUNDÆRLITTERATUR

BAGGE, Sverre. 2010. *From Viking Stronghold to Christian Kingdom: State Formation in Norway, c. 900–1350*. København: Museum Tusulanum.

BRENDALSMO, Jan & Petter B. MOLAUG. 2014. "To byer i middelalderen – Oslo og Tønsberg før ca. 1300". *Collegium Medievale* 27: 136–202.

BRENDALSMO, Jan & Anne Irene RIISØY. 2014. "Reida: En diskusjon om dens karakter og opphav". I Åslaug Ommundsen, Erik Opsahl & Jo Rune Ugulen (red.), *En prisverdig historiker: Festskrift til Gunnar I. Pettersen*, 1–39. Oslo: Riksarkivet.

BIRKELI, Fridtjof. 1960–61. "Hadde Håkon Adelsteinsfostre likevel en biskop Sigrid hos seg?" *Historisk tidsskrift* 40: 113–136.

BRINK, Stefan. 2002. "Law and Legal Customs in Viking Age Scandinavia". I Judith Jesch (red.), *The Scandinavians. From the Vendel Period to the Tenth Century*, 87–127. Woodbridge: Boydell.

BØE, Arne. 1965. "Lagting: Norge". *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*, bind 10: 180.

ERSLAND, Gunnhild Vatne. 2001. "... til død og fredløshed ...»: fredløysas innhald og funksjon på Island frå 1117 til 1264". Hovedfagsoppgave. Universitetet i Oslo.

FALKANGER, Aage Thor. 2007. *Lagmann og lagting i Hålogaland gjennom 1000 år*. Oslo: Universitetsforlaget.

HASUND, Sigvald. 1942. *Or Noregs bondesoge*. Oslo: Noregs boklag.

HELLE, Knut. 2001. *Gulatinget og Gulatingslova*. Leikanger: Skald.

HERTZBERG, Ebbe. 1874. *Grundtrækkene i Den Ældste Norske Proces*. Kristiania: Aschehoug.

HEUSLER, Andreas. 1911. *Das Strafrecht der Isländersagas*. Leipzig: Duncker & Humblot.

HODNE, Bjarne. 1973. *Personallistoriske sagn: en studie i kildeverdi*. Oslo: Universitetsforlaget.

IVERSEN, Frode. 2008. *Eiendom, makt og statsdannelse: Kongsgårder og gods i Hordaland i yngre jernalder og middelalder*. UBAS Nordisk, 6. Bergen: Institutt for arkeologi, historie, kultur og religionsvitenskap, Universitetet i Bergen.

———. 2017. "Tinget i Trøndelag i yngre jernalder og middelalder". I Ole Risbøl (red.), *Frostatinget i et historisk lys*, 71–108. Gunneria, 81. Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet.

- JÓN VIÐAR SIGURÐSSON. 1999. Chieftains and power in the Icelandic commonwealth. Odense.
- . 2013. “The Role of Arbitration in the settlement of Disputes in Iceland c. 1000–1300”. I Per Andersen, Kirsi Salonen, Helle Møller Sigh & Helle Vogt (red.), *Law and Disputing in the Middle Ages. Proceedings of the Ninth Carlsberg Academy Conference on Medieval Legal History 2012*, 123–135. København: DJØF.
- . 2017. *Skandinavia i vikingtiden*. Oslo: Pax.
- JÓNAS KRISTJÁNSSON. 1997. *Eddas and Sagas*. 3. utg. Reykjavík: Íslenska bókmenntafélag.
- KARRAS, Ruth Mazo. 1986. “Pagan Survivals and Syncretism in the Conversion of Saxony”. *The Catholic Historical Review* 72: 553–572.
- KOHT, Halvdan. 1938. *Sagalitteraturen*. Oslo: Samlaget.
- KRAG, Claus. 1969. “Motstandsbestemmelsene i Frostatingsloven”. Hovedoppgave, Universitetet i Oslo.
- LINCOLN, Bruce. 1994. *Authority: Construction and Corrosion*. Chicago: University of Chicago Press.
- MYRVOLL, Klaus Johan. 2015. *Kronologi i skaldekvæde: Distribusjon av metriske og språklege drag i høve til tradisjonell datering og attribuering*. PhD-avhandling. Universitetet i Oslo.
- OLSEN, Asle Bruen. 2015. “Courtyard sites in western Norway. Central assembly places and judicial institutions in the Late Iron Age”. I Marianne Hem Eriksen, Unn Pedersen, Bernt Rundberget, Irmelin Axelsen & Heidi Lund Berg (red.), *Viking Worlds: Things, Spaces and Movement*, 43–55. Oxford: Oxbow.
- RINDAL, Magnus. 2004. “Dei eldste norske kristenrettene”. I Jón Viðar Sigurðsson, Marit Myking & Magnus Rindal (red.), *Religionsskiftet i Norden: Brytinger mellom nordisk og europeisk kultur 800–1200 e.Kr.*, 108–110. Oslo: Senter for studier i vikingtid og nordisk middelalder, Universitetet i Oslo.
- RIISØY, Anne Irene. 2012. “Outlawry: From Western Norway to England”. I Stefan Brink & Lisa Collinson (red.), *New Approaches to Early Law in Scandinavia*. Turnhout: Brepols.
- . 2013. “Sacred Legal Places in Eddic Poetry: Reflected in Real Life?” *JONA, Journal of the North Atlantic. Special Volume 5: Debating the Thing in the North I*, 28–31.
- . [I trykk]. “Völundr: A Gateway into the Legal World of the Vikings”.
- RØSSTAD, Rune (1997). *A tveim tungum: om stil og stilvariasjon i norrønt lovmål*. Oslo: Noregs forskingsråd.

- SKRE, Dagfinn. 2017. "Monetary Practices in Early Medieval Western Scandinavia (5th–10th Centuries AD)". *Medieval Archaeology* 61: 277–299.
- SOLLI, Brit (1996). "Narratives of Encountering Religions: On the Christianization of the Norse around AD 900–1000". *Norwegian Archaeological Review* 29:, 89–114.
- STRAUBHAAR, Sandra Ballif. 2011. *Old Norse Women's Poetry: The Voices of Female Skalds*. Cambridge: D.S. Brewer.
- SUNDQVIST, Olof. 2007. *Kultledare i fornskandinavisk religion*. Uppsala: Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala University.
- . 2015. *An arena for higher powers: Ceremonial Buildings and Religious Strategies for Rulership in Late Iron Age Scandinavia*. Leiden: Brill.
- TARANGER, Absalon. 1890. *Den angelsaksiske kirkes indflydelse paa den norske*. Kristiania: Den norske historiske forening.
- THURSTON, Tina L. 2010. "Bitter Arrows and Generous Gifts: What was a King in the European Iron Age?" I T. Douglas Price & Gary M. Feinman (red.), *Pathways to Power: New Perspectives on the Emergence of Social Inequality, 193–254*. New York: Springer.
- TOBIASSEN, Torfinn (1965). "Lagman, Norge" *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*, bind 10: 154.
- TOWNEND, Matthew. 2003. "Whatever happened to York Viking Poetry? Memory, Tradition and the Transmission of Skaldic Verse". *Saga-Book* 27: 48–90.

Anne Irene Riisøy, PhD, førsteamanuensis ved Institutt for kultur, religion og samfunnsfag, Universitetet i Sørøst-Norge. E-post: anne.irene.risoy@usn.no.
